

In het licht van de tijd

In oktober 2018 werd Sanja Medic uitgenodigd om in het gebouw van Bradwolff Projects een ander licht te laten schijnen. Het gebouw dat ooit deel uitmaakte van het oude ziekenhuis in Amsterdam-Oost, is een presentatieruimte met bijzondere karakteristieken. Het is een portaal dat volmaakt symmetrisch is en met de rug naar de zon staat. De ramen zien uit op het noorden. Als natuurlijke gevolg daarvan komt het daglicht, en daarmee ook het zichtbare verloop van de tijd, langs indirecte weg de ruimte binnen.

Sanja Medic stelde zich de vraag: Wat als de zon wel direct naar binnen zou schijnen? Wat als de zon onze tegenvoeter zou zijn en haar stralen vanaf de geografisch exact tegenovergestelde plaats van de aardbol naar ons zou zenden? Het daglicht zou niet alleen de hele dag door de ramen van Bradwolff naar binnen vallen, het zou ook nog eens van onder naar boven schijnen. Een fysieke onmogelijkheid, maar in haar *site specific* installatie *A Very Light Moment* gebeurt het.

De installatie zet in op herhaling en verandering en heeft niet meer nodig dan licht en prints. Het werk roept de suggestie op van zonlicht dat vanuit een denkbeeldig punt ergens op de Grote Oceaan vertrekt en dwars door onze planeet in Bradwolff aankomt. Met die omgekeerde logica transformeert ze Bradwolff tot een nieuwe werkelijkheid.

Fictie? Natuurlijk, maar wel van een soort die ons anders laat kijken naar licht, ruimte en tijd.

Zo werkt Sanja Medic.

Het vertrekpunt is de ruimte met de specifieke eigenschappen die deze ruimte tot iets unieks maken. Ze eigent zich die plek toe, stap voor stap. Ze meet, tast de ruimte af, ze legt de verhoudingen vast, registreert de afwijkingen, de details die elke ruimte haar karakter geven. Ze probeert de atmosfeer te vangen. In eerste instantie in de vorm van een maquette. Zorgvuldig bouwt ze in haar atelier op schaal de ruimte na waarin ze een *site specific* installatie gaat maken. Ze wil tot in detail onderzoeken hoe licht, waar dan ook, beweging wordt en ruimte vult.

In het werk van Sanja Medic is alles ruimte. Zelfs een raam. In *A Very Light Moment* heeft ze de vensters die uitzien op de buitenwereld, aan het zicht onttrokken met een voile die net voldoende licht binnenlaat maar die de roeden van het raam en de verder weg liggende buitenwereld reduceert tot schimmen. Precies voldoende om de binnenwereld te vergroten en de buitenwereld op afstand te houden. Een raam is daarmee een passage geworden die de illusie geeft van ruimtelijkheid. De suggestie volstaat.

In *Van Eyck's Mirror* (2013) heeft ze de sensatie van ruimtelijkheid opgeroepen door de ruimte te spiegelen. De installatie in de foyer van de Jan van Eyck-academie in Maastricht is een triptiek die geïnspireerd is op het Arnolfini-portret van Jan van Eyck uit 1434. Op dat portret van een bruidspaar zien we hun achterkant in een spiegel die achter hen aan de wand hangt. In één beeld gevangen: de voor- en achterkant van Arnolfini en zijn bruid, zo schiep Jan van Eyck een illusoire ruimte. In de foyer van de gelijknamige academie heeft Sanja Medic met een vergelijkbare illusie de ruimte verdubbeld. Ook die installatie begon met een schaalmodel dat ze diagonaal fotografeerde, zowel van de voorkant als van de achterkant. Die twee beelden heeft ze samengebracht in één compositie en die vervolgens opgeblazen tot het formaat

van de drie muren die volledig door de fotografische compositie bedekt worden. Zo spiegelt het werk zich in de ruimte, en omgekeerd.

Als de ruimte verdubbeld en gelaagd wordt, verandert het perspectief van de kijker. Kijken wordt zoiets als de ruimte aftasten en zoeken waar je als kijker staat. Wat de klok is om het abstracte idee van tijd zichtbaar te maken, is het perspectief voor de ervaring van ruimte. Het is het perspectief dat ons greep geeft op de onmetelijkheid van ruimte, omdat het de plaats definieert die we in die ruimte innemen. Zonder dat zouden we verloren zijn, want als we niet weten waar we zijn, zijn we nergens.

De ruimte in het werk van Sanja Medic kan niet zonder het licht. Als alles ruimte is, dan is alles ook licht. Het speelt bij haar altijd een rol. Het is een natuurlijke manier om het gevoel van ruimte op te roepen, om een illusie van werkelijkheid te scheppen en om een beeld een narratieve lading te geven.

Maar het licht is meer.

Sinds kort is het licht voor haar een materiaal op zichzelf geworden. Het is niet langer een middel om een beeld in de ruimte te zetten of om de zichtbare werkelijkheid te representeren. Het licht is autonoom geworden. Het licht is zelf het beeld.

Soms fotografeert ze het licht zoals dat een ruimte binnenvalt en de schaduw wegduwt. Het licht wordt vorm, een bijna abstract vlak in het beeld van een bestaande situatie. En zo wordt de afbeelding van een werkelijkheid zelf een abstractie, een nieuw beeld dus.

En soms wordt het licht zelf ruimte. In het Pompgemaal in Den Helder waar ze in 2018 een *residency* had, heeft ze het voortdurend veranderende licht gevangen in het werk dat ze daar, op die lichtovergoten plek gemaakt heeft. De tijd die zo vluchtig en abstract is, maakt ze daarin voelbaar, voor even. Ze deed dat met voor haar nieuwe materialen als glas, metaal, plexiglas, lenzen. Alle materiaal is mogelijk als het maar ongestoord samen kan vallen met het licht. Als het materiaal het licht maar weerkaatst en daarmee de kijker op zijn plaats houdt of het licht juist opzuigt en zo de kijker naar zich toe trekt. Het licht in haar werk is een beweging, het verglijdt, het verschijnt en verdwijnt met een traagheid die zich bijna aan het menselijk oog onttrekt. De traagheid van de tijd die alleen door het licht zichtbaar wordt, zoals in *A Very Light Moment* of in *Vrille* uit 2012.

Het fysieke licht is onverbreekelijk verbonden met tijd. Het is immers door de bijna onmerkbare verschuiving van het licht dat het verloop zichtbaar wordt van de tijd die in zichzelf ongrijpbaar is. Van de coördinaten zonder welke we als mens niet kunnen leven, is de tijd de meest abstracte.

In de video-installatie *Free Fall* uit 2007 zit Sanja Medic als de machinist van de tijd aan de knoppen en speelt met de snelheid van het tijdsverloop. We zien in de video die gemaakt is voor de Tweede Kamer en daar ook regelmatig getoond wordt, papieren de lucht in dwarrelen. Witte vellen papier die oplichten in een donker beeld. Het zijn verslagen van politieke debatten. Af en toe zijn er verwijzingen zichtbaar naar relevante momenten uit de Nederlandse parlementaire geschiedenis. Het videobeeld loopt in drie snelheden. In het allertraagste tempo, als er maar een paar bladen te zien zijn, is het beeld meditatief, een tijd die bijna stilstaat. In de hoogste snelheid fladderen de papieren als vlinders door de lucht, stijgen en dalen, ongrijpbaar, alsof die versnelling van de tijd ons de greep op de verleden tijd ontnemt.

De tijd kan ook stilgezet. In *Vrille*, een installatie uit 2012 gemaakt voor de voormalige vliegbasis Soesterberg, heeft ze een paar seconden uit het leven van een

jachtvliegtuig gegrepen en omgezet in 13 architectonische *stills*. Wat gebeurt er als zo'n jachtvliegtuig spectaculair door de lucht wentelt en volledig om zijn eigen as draait? Die ultrakorte tijdsspanne heeft Sanja Medic zover uitgerekt dat het beeld stilstaat. In 13 grote panelen heeft ze het silhouet van het vliegtuig, van achter naar voor gezien, uitgespaard. Elk paneel een slag verder zodat de beleving van een volledige rotatie ontstaat en de beweging weer uitkomt bij het begin. Het gebeurt in het trage ritme van de herhaling, met telkens een kleine verandering.

Het uitgespaarde silhouet in het laatste paneel is gelijk aan het eerste. Door de panelen achter elkaar te plaatsen ontstaat er een gang, met een torsie natuurlijk, maar wel een waar de kijker doorheen kan lopen. En die actie roept de beweging op van die paar seconden die zo ver uitgerekt is dat die tot stilstand komt, om door de actie van de kijker weer in beweging gezet te worden. Het licht dat in zo veel verschillende tonen op de installatie valt, volgt die beweging en activeert het gevoel van een tijd, maar wel een andere tijd dan die van het vliegensvlug om zijn as wentelende jachtvliegtuig.

Dit is wat Sanja Medic doet. Ze scheidt en herscheidt de menselijke coördinaten die maken dat we ons kunnen verhouden tot onze fysieke wereld, die maken dat we ergens zijn, op enig moment. Zonder dat er een mens valt te bekennen, gaat vrijwel al haar werk, zo beschouwd, over de positie van de mens in zijn wereld. Je hoeft dus geen mens af te beelden om het toch over de mens te hebben.

Wie zo kan kijken, ziet een nieuw perspectief op de ons bekende wereld. Het is die andere blik van de kunstenaar die een nieuwe perceptie van de wereld opent, zoals Galilei vier eeuwen geleden deed. Gelukkig zag hij dat de aarde rond is. Tegen de stroom in.

Frits de Coninck
kunstcriticus en publicist